САХА ОЛОХ

ХАҺЫАТ 1931 СЫЛ АЛТЫННЬЫ 15 КҮНҮТТЭН ТАХСАР

№ 156 (7385) ⊙ 1992 сыл. Ахсынньы 29 күнэ. Оптуорунньук ⊙ Сыаната 80 харчы

Тыа сирин сайдыыта

ОЛОХПУТУН БЭЙЭБИТ ОҤОСТУОХТААХПЫТ

Мунан-тэнэн булумахтаммыт олохпут эссэ биир сыла түмүктэнэригэр ауыйах хонук хаалла... Дойдубар Сылаҥҥа 20 сыл буолан баран эргиллэн кэлэн сылы ыһыйбат кэмигэ үлэлээтим.

Син эмиэ атын сирдэргэ курдук. Сылаҥҥа бааҕыл элбэх уларыйыы тахсыта. Ой-сапка охсуһуута хаһааттыыттарар да уһаатта. Сорохтор ордук нэһилиэккэ кырдьаҕас эрто, совхозтуман хааларын туруулаата, элбэх ыйгыы реформаны таба өйдөөн, иһинээҕи олоҕо охсоору, баһынай хаһаайыстыбаларын тэрийэргэ турунна. Элбэх мөккүөр, кэпсэтиһии кэнниттэн быйыл муус устар бүтэһигэр совхоз үлэһиттэрин конференциятын ыҥырыы мунньахтаан билиэнэ балаҕыныныаҕа совхоһуман олорор ыырыах суох буолбутун чуолкайдаан өйдөөн уонна баһынай хаһаайыстыбаларын тэрийэргэ быһаарыыны таргаспыппыт.

Оройуоннаа сорохтор билиҥҥи даҕаны хамсааһыны, чуолаан, баһынай хаһаайыстыбатын тэрийиини буолла сатаан, билэ-көстө таарыйа дьаһалы курдук сыаналыыллар. Дьиҥэр, аграрнай реформа аҥардас тыа хаһаайыстыбатыгар эрэ сыһыаннаах буолбатах, мин саныахпар, тыа сирин социальнай, ону таһынан саха омук бааһыйатынан сайдыытытар тосту уларытыыны киллэрэр.

Сылаҥҥа баһынай хаһаайыстыбаларын тэрийии — биирэ кэрдэбүлэ. Совхоз буолан эрүттүбэтэ. Син үгүс оройуоҥҥа сырыттым да, биһиги курдук кураанах [illegible] сири-дойдуну көрбөтүм. Ол кураанах сирбитин 70-ча сыл тусаҕа көрбөккө үлтү тэпсэн, ыһан-тоҕон кэбиспит. Сиргэ хаһаайын суох буолан, аласкарбыт дьүһүнэ нарыттан илиибитин соттубуппут ыраатта. Онон бу хамсааһыны дириҥник көрүөххэ, бу күнүсээҕи үүтү-эти элбэтии соруга буолбатах, сахалар олохпут укулаатын көннөрөр бэрт дьоһуннаах боппуруос.

Сылаҥҥа биир тэн 50 киһиэхэ тиийэ чилиэннээх 50-ча баһынай хаһаайыстыбалара баар буоллулар. Туспа баран «бурдук таһаарар» баҕалаах билиҥҥи даҕаны баар. Билиҥҥи көрдөххө, ауыйах ахсааннаах тара уонна аймахынан бииргэ барбыттар үлэлэрэ ордук таһаарыылаах курдук. Оттон элбэх киһилээх хаһаайыстыбалар тоҕо эрэ кэлэттүүгэстэр, сааппан, киһи күлүгэр сылдьыы суох буолбатах.

Аасыыт сайын дойдуга от үүммэккэ аҥардас Сылаҥтан 6 звено көһөн оттоон, Намынан, Горнайынан 500 тоннаны бэлэмнээтилэр. Урут бу нэһилиэктэн 1—2 звено көһүүтэ ауыс айдааныынан быһаарыллара. Быйыл сорохтор отчуттар барбыттарын истэн эрэ хаалбыттара. Миэстэҕэ дьиннээхтик хорубан оттооһуну эмиэ баттыы эрэ кэрдум. От үүммэтэх дойдуга сиргэр даҕаны бутуна көтө чемчойбут буолар. Хаһаайыстыба туһунан этэ да барбанны.

Оройуоҥҥа «сылыгар баар отторуччан сыл тахсаллар үһү» диэн сурах баар. Хантан оннук от кэлбэй, барыллаан ааҕыыннан, 400-тэн тахса тонна тиийбэт. Ол да буоллар үгүстэр тардыс да отуман сыл тахсарга, кырдьык, суоттаналлар, ордук дьоҕус хаһаайыстыбалар. Сорохтор атын сиртэн от атыылаһар кыһалҕатыгар сүүрэллэр-көтөллөр.

Урут мунньах элбэх этэ. «Бороскуну балаҕан ыйын 1 күнүн аастаҕына кыстык хотонун булларыҥ, ынаҕы уолларыҥ, хотону өрөмүөннээҥ, эбии аһылыгы оҥоруҥ...» диэн бэрэ буолара. Ити гынан баран биир да сыл сүөһү кыстыкка кэмигэр киирбитин өйдөөбөппүн. Арай быйыл кыстык айдаана суох оонпун булла, бороскуну тыыныйбытын, сүөһү чөккүйбүтүн туһунан ким да истибэт. Үлэлээбэт КИ оһохтор үлэлиэтилэр. Оттон 1991 сыл аҥардас алтынньытыгар — ахсынньытыгар 62 ынах сүөһү көнньүнэн өлбүтэ. Быйыл ити кэмигэ 9 өллө.

Билиҥҥи нэһилиэккэ 50-ча баһынай хаһаайыстыбаларын баһылыктара, юридическай сирэйдэр баар буоллулар, үбү-харчыны ааҕар-аахсар, былааннаар, производствоны тэрийэр дьон. Бу туһугар эмиэ сайдыы. Урукку буоллар биир директор ньиитин-атаҕын көтөөһин буолуо этэ. Аһаҕ эрэр сылга бары даҕаны сүүдаан туһанныллар. Үксүн техниканы булуохуугa. Барыта 30-тан тахса араас кыамталаах тракторлары атыылаастылар. Бастакы сылларга буолан үгүс түбүгү көрүстүлэр: хотон, күрүө-хаһаа тутуннулар. Биир тылынан эттэххэ, бириэмэ быалдьаһыгар сырыттылар. Сорох-сорохтор ыһыахтарга өрөөбөттүлэр, куобаҕы бултааһыныгар да арахсыбатылар. Чахчы үлэҕэ турууммут эрто арыгыга эгин убайа сылдьыа дуо, суох.

Ол эрээри барыта син быһаарыллыа диэтэххэ бэйэни албыннааһын буолуох этэ. Баара суоҕа бастакы хардыны оҥоһуллунна. Мунаахсыйарбыт, тобулбатахпыт үгүс. Ордук баһынай хаһаайыстыбаларын көрөр-истэр, хаачыйар сулууспалары тэрийии боппуруоһа муһыардар. Дьиҥэр, өрөмүөннүүр сулууспа, гараж хаһаайыстыбатын, заправкалыыр пуун курдуктары түмэн, баанан [illegible] счет астаран үлэлиэтэр ордук буолуо этэ. Оҥоһуллубут бородуукталары батарыы боппуруоһа эмиэ аһаҕас турар. Сайын кэлэҕинэ бирдэ сүгэстүүрүү буолара буолуо. Аасыыт сайын бурдук звенота сири оҥорор этэрээт табыллан үлэлээбитилэр. Аахтахха, бириэмэтэ элбэх. Онон сибээстээн бу икки коллективы ыһыахха, баһынаны түҥэттэххэ диэн туруорсаачы элбэх. Манна сөпсөспөппүн. Бааһынаны бытарыттахпытына сиэмэ да бурдукпутун булан ылыахпыт суоҕа. Ол оннугар иккиэннэрин холбоон биир үлэ коллективы оҥорон, баанга эмиэ туспа счет астаран, бэйэтин бэйэтэ көрүнэр-дьаһанар кыаҕы биэрэр быдан ордук буолуоҕа.

Нэһилиэк киэн түөрт бөһүөлэктээх. Баһынай хаһаайыстыбаларын түмэр биир ассоциация тэрийбиппит айгарас, үп-харчы кэмирэн испэт, өйдөһөн үлэлээһини кыаллан биэрбэтэ. Онон нэһилиэккэ хас даҕаны баһынай хаһаайыстыбаларын түмсүүлэрэ (ас

(Бүтүүтүн 3-с стр. көр).

„ААМ. ТЭЛЭЧЧИ. ЫАЛ ЭТИБИТ"

1992 сыл. Ахсынньы 29 күнэ.

Республика Үрдүкү Сэбиэтэ гражданство туһунан сокуону ылыына. Бу туһунан «Саха сирэ» хаһыат корреспондена Т. Корякина Саха Республикатын народнай депутата Ф. Г. Охлопковы кытта кэпсэттэ.

— Маннаа сибээстээн, Филипп Гаврильевич, Эйиэхэ туох саналлар үөскээтилэр?

— Гражданство туһунан сокуон Төрүт Сокуоммут — Конституциябыт кэнниттэн иккис дьаһун суолталаах докумуоммут буолар. Сокуон бырайыагa уһунник толкуйданан оҥоһуллунна, элбэхтик дьүүллэһиллиннэ даҕаны, дьон-сэргэ күүппүтэ ыраатта. Саха омук конгреһыгар бу сокуон туһунан эмиэ элбэх кэпсэтии тахсыбыта. Ити түбэспиччэ буолбатах. Кырдьыга даҕаны, сокуон биһиги олохпутугар дьаһахтыттар элбэҕи бэрэдэктиир, сүрүннүүр.

Уопсайынан, гражданин бырааптара диэни чөмэхтөөн эттэххэ, ньии суол: бириэ — былабардыыр бырааптаах, иккиһэ — быыбардыыр. Граждании буоларга ценз — 10 сыл олохтоона. Ол 1993 сыл тохсунньуттан ааҕыллар, ол иннинэ кэлбит киһи кэлбит болдьууттан ыла төннөн ааҕыллан барар. Билиҥҥи дьон нэһилиэнньэ ахсаана ауыйыҥа. Холобур, Үрдүкү Сэбиэт депутаттарын ахсаана, састааба эмиэ уларыйыан сөп. Тоҕо диэтэххэ, 165 уонуруу ахсаана аччыа диэн. Депутаттар ахсааннара, кинилэр социальнай састааннара, этническэй өртүлэрин эмиэ нэһилиэнньэ уопсай ахсааныгар, киин структуратыгар сыһыаннаан уларыйа түһэллэр. Ити уратылар политикаҕа эмиэ сабыдыаллыахтара.

— Гражданство сокуонунан сибээстээн биһиги ааммытын олус ыга сантыбыт ыалга маарыннаабаппыт дуо? Чугас да, ыраах да кырааныттан таһыттан олоро кэлэр киһи улаханныык моһуогурар эт. 10 сылы кэлдьи элбэх бырааба хаачахтанар, быыбардаабат, быыбардаммат, дьиэ ылбат...

— Биһиги урут аммытын олус тэлэччи аспыт, өссө түннүкпүтүн-үөлэспитин барытын аһаҕас тутпут ыал буолабыт. Онон кыратык кытаатахха, хаачахтыы түстэххэ да мин бэруон суох диэн саныыбын. 10 сыл диэн атын да республикаларга, дойдуларга баар болдьох. Өссө 15 сыл диэн этээччилэр элбэхтэр этэ. Сессия бырайыагы кытта сөбүлээтэ.

— Болдьоҕор ким да утарыласпата, Тоҕо?

— Бастакытынан, комиссиялар пленарнай мунньахтарыгар ити болдьоххо сөбүлэспиппит. Иккиһинэн, дьон да ойдүүр буоллаҕа диэн: быһаарыллара сөптөөх дьыала. Билиҥҥи граждании буолбатах киһи государство дьиэтин приватизациялыыр эрэ кыаҕа суох, оттон дьиэтин дьиэтин атыылаһан сөп буоллаҕа дии. Онон квартираҕа улахан хаачах суох.

— Гражданство сокуона миграцияҕа хайдах сабыдыаллыаҕай?

— Сабыдыаллыан бэрэ буоллаҕа. Холобур, олохтоох нэһилиэнньэни промышленноска ылыахха диэн мэлдьи этиллэр. Ити, сүнньүнэн, сөп. Ол эрээри цивилизованнай дойдуларга ыраахаан, хара үлэҕэ чорҕоон күүһүн, ол аата ісиии дьону туһаналлар. Олохтоох дьону эрэ туһан диэн буолбатах. Кадровай политиканы уларытан, салайар үлэҕэ олохтоох дьону туруоруу диэн — боппуруос эмиэ атын өртө. Тимир суолу ыһалаахха дииллэр. Билэн турар, тимир суол да хаһан эмэ кэлэрэ буолуо. Мин билиҥҥи аҕаларын утарабын. Эмиэ дьон бэҕэ тоҕо аппыан кэлиэҕэ, нэһилиэнньэ састааба эмиэ уларыйа түһүө. Бэли сыһыа барбыт кадровай политика эмиэ көммөт буола түһэр. Олохтоох дьон ылар ирээтэ эмиэ аччыыр. Арай ахсаан өртүнэн эбиллиэт киһи. Ол турсаннан кыаллыбат.

«Саха сирэ» хаһыаттан.

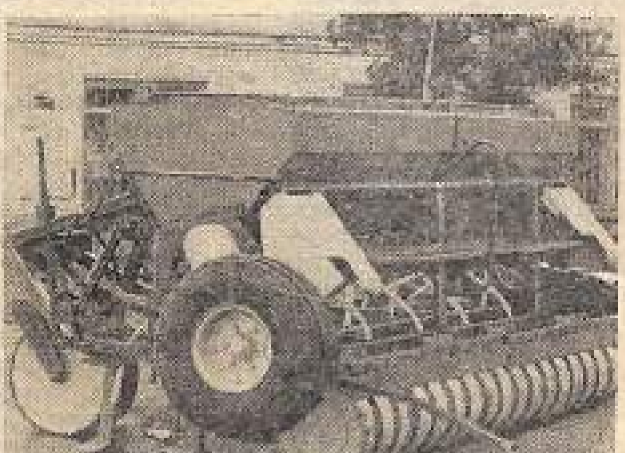

Сапара уобалаһа. Туорахтаах уонна элбэх сыллаах от сиэмэлэрин ыһар АУП-18 саҥа сеялканы «Сызраньсельмаш» оҥорон таһаарда. Киин хадьыналы хорутууну кытта ыһыах иннинээҕи культивацияны уонна катоктааһыны тэҥҥэ ыытар. Онон ыһыах иннинээ хорутууну, культивациялааһыны, катоктааһыны ыытыттан босхолонуохха сөп. Бу сеялка оҥоһук ыйааһына 2900 кг тэн, кэтитэ 4,2 метр, 2000 кг. сиэмэни куттар кыахтаах. Предприятие сылга 8—9 тыһ. сеялканы оҥорор.

Снимокка: АУП-18 сеялка.

Н. Никитин фотота. (ИТАР—ССТА).

ҔААЙЫ ДЬОН БАС БИЛИЭХТЭЭХ

Сотору таарыйыта Саха Республикатыгар Президент М. Е. Николаев дьаһалынан дьоҕус уонна орто бизнеһи өйүүллээх Государственнай комитет тэриллэн турар. Ити комитет председателэ Н. Е. Архипов, сүрүн специалиһа С. И. Быытаев ыҥырыыларынан биһиги оройуоммутугар сылдьан бардылар. Кинилэр бу саҥа комитет туох сыаллаах тэриллибитин, Президент, правительство ыытар политикаларын көрүүлэрин, таарыйа тыа сирин дьонун санааларын бигэлэр соруктаахтар.

Николай Егорович Архипов: «Рынок суолун булла. Урукку Союз үрэллэн, республикалар сибээстэрэ көлөөн, үп-харчы эргиирэ быстаарда. Алмааскын кэмүстэн быһыыланнаҕан бюджет оҥоро сылдьабыт. Бэйэбит оҥорон таһаарарбыт суох. Наар сорудуутан бэлэми кэтэһэбит. Тыа хаһаайыстыбатыгар баалаһыннаах сүрдээх көлөтөх. Рынок усулуобуйатыгар сүөһү, сылгы иитэн сыаналаһар кэмигтэх дойдуларбыт куруктайар кыахпыт суох. Онон бэйэбитигэр эрэ сөп буолары ииттинэхпитинэ сөп. Биһиги сахаларбы промышленность эйгэтигэр чугаһатар ыһын үлэлиир санаалаахпыт. Промышленноска бииргиллэни буолбакка, кэлимник киирэххэ наада», — диэтэ.

Сүрүн специалист Семен Иванович Быытаев тыа сиригэр государство бас билиититтэн таһаарыы, приватизация туругун туһунан билиһиннэрдэ. Киһи этэ: «1993 сылга приватизация тыа хаһаайыстыбатыгар кэнгүэ ортунэн ыытыллар. Сири чааһынайга биэрбэтэхтэрин ас-үөл кыайан быһаарыллыа суоҕа. Үүнэр сылга үп оройуонна рыанай биир стройканан барыа. Онон, бас билиин хорунуттан туруулуга суох, хаһаайыстыбалар тэнтэ тутуллуохтаахтар».

Кинилэр чааһынай бас билиини агитациялаабаттарын, аһаҕаһтарин сир дьиэни сирдатыыларын туһунан эттилэр. Ол да буоллар Николай Егорович: «Бэйэбит сирбитин государство бас билиититтэн таһаара охсон дьоҥҥо биэриэхпитиэххэ», — диэн хорсуннук субуйэтэ.

В. НИКИФОРОВ.

Доруобуйа харыстабыла: проблемалар, санаалар

УРУККУ УОННА БИЛИҤҤИ БАЛЫЫҺА

ЭБЭТЭР КУР БЭЙЭБИТ КУБУЛУЙБАТЫН ТУҺУНАН

Билиҥҥи ааспыт олох хот төһө да хараардыччы дьыбытын иһин, советскай былаас мантайгы сыллара биһиги республикабыт салалтата, инникитин доруобуйатын харыстабылыгар улуучуу боппуруоһу уурар үлэлэбитин түмүгэр улахан хамсааһын тахсыбыта. Олохолорго доруобуйа харыстабылын эрэ сайдыытыгар буолбакка, саха дьонун олоҕор-дьаһаҕар уонсайыанан даҕаны кыһамньы улахан этэ. Республика правительствота 1924 сыллаахха ылыммыт хотоҥу дьиэттэн арааҕын, «Ыраас олох» диэн бэйэ баҕатынан түмсэр общественнай тэрийиитин туһунан уураҕа дьон олоҕун чэбдигирдиигэ төһөлөөх көмөлөөһүнэ буолуой?

Холкуостар иккис ардыларыгар чэбдигирдэр дьаһаллары толоруорга, аһылыгын дьиэлэри, баанньыктары тутууга, оҕо дьааһылаларын аһан үлэлэтиигэ о. д. а. нэһилиэннэ доруобуйатын туһсарыгар туһаайыллыбыт үлэлэргэ кыттаһыы тэриллибитэ. Ол курдук, 1949 сыллаахха Хайахсыкка А. Филиппов көҕүлээһининэн холхоттарга сылгы кымыһын оҥоруугa былаан туһарыллэрэ. Дьэ итиниэх араас дьаһалларынан, сэрии иннинээҕи уонна кэнниээҕи кэм эмчиттэрин сыралларынан билигин бил эмп үлэбиттэрэ учебниктан эрэ ааҕан билэр, оттон ыччат үһүйээн курдук истэр уоспа, коклюш, скарлатина, сыпной, брюшной тифтэр курдук ыарахан, сыстыганнаах, проказа, малярия, трахома курдук социальнай ыарыылар суох оҥоһуллубуттара. Саха омугу улаханнык илибинэрбит ээлик ыллардык анчатыллыбыта. Биһиги да оройуоҥҥа бэйэлэрин харыстамматка хорсуннук үлэлээбит эмчиттэр элбэх этилэр. Степан Даскинов иккилэр ааттарын үйэтиктэргэ ыҥырылытар сөбүлэһэбин. Ити курдук эмчиттэр уонна араас салаалар, хаһаабыстыбалар салайааччылара 60-ус сылларга диэри биирэ үлэлээбиттэрэ.

Билигин оройуоҥҥа дьыала туруга бу өртүгэн быстар мөлтөх. Оройуон балыыһатын 1925 с., тубдиспансеры 1936 с. оройуон бүттүүнэ туппута. Итинтэн кэлии оройуон балыыһатын кэккэтэр сорук турдар эрэ хаһыыс эмэ эргэ урҕа, балыыһаҕа анала суох дьиэлэрэ көһөрөн аҕалан сам саабын буолара. Участковай балыыһалар 1948—1958 сс. холкуостар күүстэринэн тутуллубуттара. Олортон сорохторо типовойа суох дьиэлэр. Мугудайга Иван Ильич Свицев балыыһа стационарыгар эбии амбулаторня туттараары акталаатын туһэртэрбитэ совхоз буолбуттарын кэнниэ кыаллыбакка үйэ чиаппара сыыйтын кэннэ уот ылыыттара.

Олус наадалаах рентгенологическай уонна клинико - диагностическай отделениелэрбит үлэлиир усулуобуйалара суох. Кэлин видеоскопическай, ультразвуковой чинчийэр дьиэностыыр (УЗИ), кини хааһын ирдиэстиир уонна компьютернай аппарааттары булуныы баран туруорар сирбит суох буолан, үлэлэппэтибит. Син сөбүгэр аппараттаах физиотерапевтическай отделениебит кыаҕа сиэ туһаныллыбат. Оттон кинн балыыһа таас комплексын туттарыы боппуруоһун чуолкайдык быһаарыҥан, өрөтөру кэмиҥэн үлэлээн балаан туруоннэн бүтэртэрэ охсор наада. Бу тутуу, биллэн турар, элбэх бириэмэни эрэйэрэ буолуо. Оччоҕо урукку балаһы кэлэтэр сорук туруорут бэт. Быстахтык ылаахха, уонайбыт амбулаторни дьиэтин кэлэр сылга чөлүгэр түһэриэххэ.

Оройуон эмтиир наадырынан хааччыллыыта кыһаҕана суох. Үлэлиир усулуобуйа төһө да мөлтөҕүн иһин, 5-6 сыллааҕыта эмтиир-сэрэтэр үлэҕэ биллар ситиһиилэрдээх этибит. Оттон дьон доруобуйатын мөлтөөһүнэ олох таһыма мөлтөөһүнүн, ордук ас-үөл ыарыыннаах, сиэр-майгы сатарыйыытын, арыгылааһыны кытта сибээстээх. Санитарнай туругунут, тымныы дьиэ-уот, ыар убубут быстар кыһаҕана төһөлөөх кини доруобуйатыгар охсуута буолуой?

Республикабыт суверенитет ылыныаҕыттан доруобуйа харыстабылыгар, тыа сирин дьонун олоххоругар дьаһахтарын туһсарыгар ыраата суох үлэ ыытыллара биһиэхэ үөрдэр. Итинэ даҕатан эттэххэ, доруобуйа харыстабылын үбүлээһиҥҥэ сорох түгэнэ кини ахсаанынан буолбакка, медицинскай өртүгэн наадыйыыта көрүөххэ. Холобур, 600-чэкэ киһилээх Мырыла бөһүөлэгэр 10 куойкалаах балыыһаны тутар төһө да улахан хоромньулааҕын иһин, оройуон кииниттэн 90 км тэйиччи сытар производственнай участок балыыһата суох хайдах табыллыай? Оттон Өлүөйүүн, Хатылы курдук оройуон кинини кытта тэллэхтээх тиэргэниэх нэһилиэктэргэ балыыһалар стационардарын сабан врачебнай амбулаторияларыы үлэлэтэр оруаукыта суох буолуо этэ да, оройуоммут балыыһатын стационара кииниэрэ хааччыһар кыаҕа суох. Биһиги хаһна да аргыһа ыарыылаах саһыарбыт дьон, ыырдааччыстор элбэхтэр. Киниэр балыыһаҕа сыгга хаста эмэ киирэллэр, ону сиэстэрэ көрөр-истэр, наада буоллаҕына эмтиир даҕаны. Төлөбүрдээх куойкалары оройуон да, нэһилиэк да балыыһаларыгар олохтуур табыллыан сөп этэ.

Сэллигинэн ыалдьыы кэлин элбээтэ. Бэйэ үксүн биһиги тубдиспансербыт врачтарынан хааччыллыыта мөлтөх буолан, ону эмтээһин мөлтөөҥ эрэр. Бу диспансер стационарын дьиэтин-уотун туһанар буоллахха, оройуоннар иккн ардыларынаҕы буоларын туруоруоххa. Оройуоҥҥа бэйэтигэр 50 буолбакка, 20-ча куойкалаах сөбүгэр билыыһ оноро баран, диспансернай өртүн кыаҕын улааталлааҕа сэрэтэр үлэни күүһүрдэри сатиһиэххэ.

Мантан инньэ тыа да сиригэр страховой медицина киллэриллиэҕэ. Ол эрэри түсээ төлөбүрдээх эмтээһин кэрүҥнэрин киллэрии биһиги дьаһалтагар-уопнутугар өтөрүнэн кыаллыа суоҕа. Дьону харчыга эмтиир буоллахха, онно сөптөөх үрдүк таһымнаах сервистээх, толору наадыйдаах уонна кодьууттээх хааччыыйы мэктиэлиинахтаах. Үөһэ эттэн аһарбыт ыарахан сыаналаах аппараттарбытын үлэлэтэргэ усулуобуйа тэриллэрэ буолһар төлөбүрдээх оҥоҕо киириэххэ сөп этэ.

Дьон бэйэтин доруобуйатын бэйэтэ харыстаммат буолбута, кинини ким эрэ эккирэтэ сылдьан эмтиэхтээҕин курдук өйдөбүл үөскээбитэ кыһалҕа. Итиннэххэ тыһыынан эрэ сэрэтэр үлэни ыытар буолбакка, экономическай төһүүлэрин эмиэ туһаныахха. Эпидемиологтар, айылҕа харыстабылын үлэһиттэрэ, тэрилтэлэр, предприятиелэр салайааччылара, оройуон дьаһалтата, райсовет, кини депутаттара киһилээһинэ доруобуйатын туһсарыыта тустаах учаастактарынан үлэни тэрийэллэрэ ордук буолуоҕа. Оройуоҥҥа сааҕалыы харыҕалаан көрөн анал программаны оҥорор кэммит кэллэ диэхпин ылыбын.

А. ПЕРМЯКОВ,
врач.

Беларусь. Днепр салаатыгар Сож өрүскэ Михаил Тимофеевич Кукса тутуһан ахтар буоллахтарына «Киин мэлийбитэ суох, тагараттан бэриллибит балыксыт» диэччилэр. Кырдьык, үгүстэр ытыктарын сотто сырыттахтарына, кини илимнэр толору илиэчи. Балык Гомель-скайдааҕы хаһаайыстыбатыгар үлэлээбит 15 сылыгар бэйэтин үбүгэр билэр капитаннарын көмөтүнэн Володькино күөл түгэнин, 10—12 гектар иэннээх сиргэ, сытыаган мастартан, араас тимирдэртэн ыраастаата. Ол бөдөң-сыыһы ыйыыр буоллар тыйынчаанн тонна буолара чахчы. Кини ити күөлтэн үс сыл устата бүөрту буолбут, дьудах балыктары ыраастаан суох гынна. Кини ыһаамныытынан билигин сазаар, рактар сала үөскээн эрэллэр.

Снимокка: балыксыт Михаил Кукса, мэлдьи буларын курдук, ситиһиилээхтик булдаата.

Л. Свердлов фотота.

(ИТАР—ССТА).

● РЕДАКЦИЯ ПОЧТАТЫТТАН ●

ИРЭ-ХОРО КЭПСЭППЭККЭ

Соловьев орто оскуолатын 60 сааһын туолар юбилейыгар сырыттым. Урукку сыллар эбитэ буоллар син хоп курдук бырааһынньык буолла диэххэ сөп этэ. Үлэлээбит да, үөрэммит да дьон айан арааҕын, кыһын тымныытын аахсыбакка үөрэ-көтө кэлбиттэр.

Программаҕа киэһэ 22 чаастан 3 чааска диэри сынньалан киэһэтэ диэн суруллубут этэ. Онно ыыстардыны кулууп муспыт үөккүлүгүрбүт буолуо ыы сынньабытым баара буккабын атын буолла. Киэһэ ардэттэн—7 чаастан элбэх арыгылаах, эстэх аһааһын буолла. Биир эрэ күн ыытыллар бырааһынньык элбэх биэрэмэтин аһааһыныгар анаабыттарын сөбүлээбэтим. Көр-нар, ирэ-хоро кэпсэтии суох—наар тыл этэ аһааһын эрэ..

Национальнай оскуола концепциятын иһинэн айыы үөрэҕин программата бары кылаастарынан ыытыллан оҥоһуллуохтаа. Ону олохсо киллэриргэ үлэлии сылдьыбыт. Онно сөп түбэһиннэрэн бырааһынньыкка ыытыах баара. Айыы үөрэҕин XI кылаастарга аналлаах программатыгар «саха итэҕэлэ аан дойдуну, сиргэ киһи олоҕун аналын быһаара сатыыр диринг космическай хабааннаах, олус күүстээх материалистическай өрүттээх, экологическай хайысхалаах, түҥ былыр үөскээбит норуот философията буолар» диэн этиллэр. Итинник диринг, ырдык итэҕэл, сиэр-туом, үтүө үгэс, араас саха хоту дойдута өлөн-эстэн хаалбакка, үүнэ-үөскүү турарыгар тулхадыйбат тулааһын, араастаат аргыс буолбута буолуо. Ону баара биһиги тылбытынан эрэ үөрэтэр хайысхаҕа, кэнниэрү кинсептиргиинаҕа кубулутаары гыммыппыт быһыылаах. Саха дьоно мустубут юбилейнай бырааһынньыктар сэргэ туруоруллубата, аан дойду ичитин Алахчын Хотуну, үрдүк Үрүҥ Аар Тойону айах тутан үс түһүмэх алгыс этиллибэтэ, ыаллар быстах аһылыктарыгар аһаталларын курдук уот иччитин алгаан биир түһүмэх алгыс эрэ толору луннэ, оскуола таһыгар үөрүүбүт биир түгэнэ буолуохтаах салама ыйаммата.

Былыргы сиэри-туому удумаҕалатар кырдьаҕас дьоннор аҕыйаан иһэбит. Мырылаҕа да өлүүк буоллаҕа буолуо. Концерка да фольклору хайа эрэ өртүгэн көрдөрүү киллэриллибэтэ. Мантык улахан, киһи өйүттэн-санаатыттан сүппэт көрсүһүүлэргэ, бырааһынньыктарга сахалыы ылдааа-туойан, сахалыы сиэри-майгыны тутуһан сылдьарбыт, үөрэрбит котөрбүт буоллар, кэччэк ия улахан дьыйыылаах тиийимтэ буолуо этэ. Ону итиниэх дьаһаллары тэрийиигэ кэнэҕэс, мырылаллар эрэ буолуо дуо, атыттар да үмнүөхтэра суоҕа диэн эрэнэбин.

Оскуола төрөппүтү кытта сибээһэ мөлтөх дуу диэн саналтым. Мантык улахан түмсүүгэ, саатар, төрөппүт комитетын председателэ суох. Үөксайынан,-национальнай оскуола концепциятын олохсо киллэриигэ Соловьев орто оскуолатын үлэтэ бу бырааһынньыкка построения хомолтолоох.

Я. ПАВЛОВ,
Саха Республикатын
үтүөлээх учуутала.

АЙАММАР ДЬАГДЬАЙДЫМ

Атын оройуонтан Чурапчыга кэлэн хас да хонукка үлэлээтим. И. С. Артемьев салайааччылаах тэрилтэ гостиницатын үлэһиттэрэ үөрэ-көтө көрүстэр, истиҥник сыһыаннаан дьаһабин-уопнун ситтэтылар. Аны биир хаахтарбын — норуот эмчиттэрэ З. А. Дураповайы, К. А. Окоешникованы, В. Г. Макарованы кытта көрсүүм эмиэ умнуллубат өйдөбүл.

Барыта бэрт дьэхини, Мугудайга айан суолугар тоҥнуттум аасыат. Мараалайга 24 киһини эмтиирбин тэбдтим. Киниэрдиин быган кыһаран аны үс ыйынан эмиэ көрсүөхтээх этим. Ол, арааһа, кыаллыбат буолла. Төһө эмэ барар-кэлэр транспорт син баарын үрдүнэн, олох тоохтор соҕотох киһини биир эмэ техникаҕа «кыбытан» ыытарга кыһаммытылар. Валентина Григорьевна Макарова суоҕа буоллар айан суолугар төһө өр туруом биллибэт этэ.

П. МАКСИМОВА,
норуот эмчитэ.
Төҥүлү бөһ.

Юнкордар суруйаллар

«БАЙАНАЙ ЫЙА»

Алаҕар орто оскуолатыгар ааспыт үөрэх дьылыттан киллэриллибит төрүт культура уруогун В. Г. Слепцова үөрэтэр. Оскуола биир кабинетын ылан сахалыы олоҕа дьиэтэ кубулутан оҥорбута. Билигин онно үөрэнэбит. Ый буттэҕин ахсын үрдүкү кылаастар үөрэнээччилэрэ оскуола саалатыгар мунньустан түмүктүүбүт. Ол курдук, сотору рутааҕыта Байанай ыйа тумүктэннэ. Уот оттон, айах тутан Байанайга алгыабыт. Ол кэнниттэн ардэттэн бэриллибит сорудахтары толордубут, боппуруостарга эппиэттээтибит. Учуутал Т. Е. Толстоухов хайдаана, туһааны, хапканы, сохсону иитинтэ курэхтэһии тэрийдэ. Кыайыылаах биирдии «ынаҕы» ылан иһэр. Олортон саамай элбэҕи билэрин Роман Попов (VII кылаас) көрдөрдэ. Таргаһарбытыгар оһуокайдаатыбыт.

Нарыйа ЛЫТКИНА.

Кырачааннар маладьыастар

Алаҕар орто оскуолатыгар быйыл аан бастаан төрөппүттэр лекторийдара ыытылынна. Ол кэнниттэн начальнай кылаастар үөрэнээччилэрэ сценкалары көрдөрдүлэр.

Үһүс кылаастар «Туннук», маҥнайгы кылаастар «Таал-Таал эмээхсин» сценкалары, үһүс «а» кылаас үөрэнээччилэрэ «Мүммүт уолаттар», иккистэр «Куоска хайдах кыыларын куттаабытай» остуоруйаларын туруордулар, «Күөрэгэй» ансамбль ыллаата.

Түмүгэр иккис кылаас үөрэнээччилэрэ 20 очкону ылаҥнар кыайыылаахтынан таҕыстылар. Иккиһин үһүс «а», үһүс миэстэни маҥнайгы уонна үһүс «б» кылаастар ыллылар. Маннык биэчэрдэр үгэс курдук ыытыллалларыгар баҕарабыт.

Нарыйа ЛЫТКИНА,
Паша ГОГОЛЕВА,
Оля БЕЛЯЕВА,
IX кылаас
үөрэнээччилэрэ.

ОЛОХПУТУН БЭЙЭБИТ ОҤОСТУОХТААХПЫТ

(Бүтүүтэ. Иннин 1 стр. көр).

социализмара) баар буолуохтарын сөп эбит. Итиэрдүк оҥоруохха, толкуйдуохха айылаахпыт элбэх. Манна мин биири этиэм этэ: реформа боппуруоһугар оройуоҥҥа да, республикаҕа да кэпсэтиини элбэх эрээри, кылаабынайа, мигэстэҕэ нэдьуүстэөх комо оҥоһуллубат.

Бааһынай хаһаайыстыбаларын үлэлэригэр барыта эрэ дэхси буолбатах. Ааспыт саас элбэх сүөһү көлүнүнэн өлөн, лайга тиксэр сүөһү ахсаана биллэрдик сарбыллыбыта. Онон сайыныы аҕыйах үүт-ас ылыллан, хас биирдии үлэһиккэ тиксэр дохуот кыра. Ол дьиэ-уэргэн үбүгэр-аһыгар өхсүүлээх буолбута чуолкай. Ол эрэ буолуо дуо, техникаҕа, салпаас чааска, уматыкка сыаналар босхо барыылара ыар сүтэһэр буолла. Бу саҥа тэриниэ сатаан эрэр бааһынай хаһаайыстыбаларыгар ордук ыарахаахтык дьайар. Урут совхозка илэй-туппай үлэҕэ сылдьыбыттар бу уларыйыылаах кэмиэ нэрэн-саараҥ балаһыанньаланнылар. Ирэат сүөһүлэрин атын бааһынайдарга туттаран баран, бэйэлэрэ үлэтэ суох хааллылар. Маны тэгэ хаһаайынныырга фермер барыта үөрүйэх буолбатах, онуоха от кырыымчыга эбсэн билиҥҥи сорохторго сүөһү туруга олус бэрдэ суох. Совхоз ссуданан туһаммыт иэһин кыайан төлөөн биэрбэтэҕэ — эмиэ түспа кыһалҕа. Биир тылынан эттэххэ, реформаҕа, бааһынай хаһаайыстыбаларын тэрийиигэ, элбэх ыарахаттары көрүстүбүт.

Оройуоҥҥа бааһынай хаһаайыстыбаларын саҥа тэриниэччилэр, нэһилиэгинэн даҕаны бараачылар өссө да баар буолуох курдуктар. Кинилэргэ туһаайан этэр буоллахха, туох-ханнык иннинэ, кыһхаар ортото сүөһүнү, баайы-дуолу үллэстиини тохтотон эриэх баара. Кыстык хотоҥун булан турар сүөһүнү тоттору-таары хамсатар сөчүо ыаллан биэрбэ суоҕа. Ырaах сиртэн оту тиэйии да уонсаҥ күүһүнэн эрэ ыыаллар суол. Кыстыкка сүөһүнү көрүүнү-истиини мөлтөтүү бастатан үлэһиккэ бэйэтигэр охсуулаах буоларын умнумуохха. Кыһыҥҥы ыйдарга анал комиссиины тэрийэн хас биирдии киһиэхэ, кыларбыт кылаатын учуоттаан, ынах сүөһү, сылгы, техника тиксэр ирэатин быһаарыыга наҕылычы үлэлиир ордук дии санаатым. Комиссия онуоха балаһыанньа оҥорон үлэ коллективтарынан дьүүлгэ туруорарга, түмүгэр уонсай мунньаҕынан бигэргэттэрэрэ наада эбит. Нэһилиэккэ улахан бааһынай хаһаайыстыбаларын тэринэр буоллахха сүөһүнү, сылгыны түгэтиини муус устарга болдьуур тоҕоостоох. Хонууга, мэтчирэҥҥэ барыан иннинэ ылан дьаатитар, көрөр истэр хайаан да наада этэ.

Реформа тыа сирин олохтоохторун барыларын таарыйара өйдөнөр. Онон социальнай сайдыы боппуруостарын кэлимник көрүөхтээхпит. Нэһилиэнньэ кыаммат араҥата, сааһырбыт өртө «совхозпут суох буоллаҕына биһигини ким көрүөй?» диэн сэрдэхтик ыйыталлар. Уонсайынан, тыа сиригэр урут да ыыайан быһаарыллыбатах социальнай сайдыы боппуруостара билиҥҥи хаанык хайысхаларга чуолкайа суох. Бу проблеманы быһаарыы суолларыгар бары да баспытын сыстахпытына табыллара буолуо.

Республика правительствота өссө 1991 сыл бүтүүтүгэр аналлаах уураахтынан тыа сиригэр социальнай объектары көрүүнү-истиини барытын олохтоох дьаһалтаҕа биэрбитэ. Ол эрээри 1992 сылга сыана хааччаҕа суох үрдүү турбут кэмигэр үбүлээйиннии кыайбата. Уураах кумааҕыга хаалла. Тыа сирин бу биир тыын суолталаах боппуруоһун быһаарыыны тыа дьонугар бэйэлэригэр сүктэрдэ. Нэһилиэктэргэ билиҥҥи баар дьиэ-уот, коммунальнай хаһаайыстыбо сулууспаларын атаҕар туруорарга эрчимнээх дьаһаллар кэлэр сыл саҕатыттан уталыппакка ылыллаллара наада. Холобур, Сылаҥҥа совхоз үрэлийбитинэн дьаһалта балансатыгар үс тракторы ылбыппыт. Бүтүн нэһилиэгинэ, коммунальнай оҥоһон туһанааччыларбытын, тэриллэри хааччыйар техникабыт итинэн бүтэр. Түөйэҕэ, Бэрэҕэ, Улахан Күөлгэ социальнай объектар котельнайдарын, нэһилиэнньэни хааччыйыыны бааһынай хаһаайыстыбаларын кытта дуогабардаһан эрэ ханныктык эмэ быһаара сатыыбыт.

Атын сорох нэһилиэктэргэ курдук, биһиэхэ улахан кыамталаах таас котельнайы тутуу саҕаламмыта хаһыс да сыла. Бытааннык да буоллар, олор син олоххо киирэн иһиэхтэрэ. Онон кэнэҕэс котельнай хаһаайыстыбалары «Коммунэнерго» предприятие бэйэтигэр ылыаҕа дии саныыбын.

Совхоз саҕана Түөйэҕэ управляющай, Бэрэҕэ, Улахан Күөлгэ бригадьирдар нэһилиэнньэ күннээҕи кыһалҕатын, тэриллэр хаһаайыстыбаннай үлэлэрин салайаллара, сүрүннээллэрэ. Билиҥҥи ол суох. Төһө да 70—100 киһилээх дьоҕус бөһүөлэктэр буоллаллар, олох аата олох, араас кыһалҕа тахса турар. Онон маннык учаастактарга эмиэ олохтоох дьаһалта үлэһитэ ананара наада эбит. Маны оройуон дьаһалтата суһаллык быһаарара ордук дии саныыбын.

Манна даҕатан кыра учаастактар боппуруостарыгар кылгастык тохтуом этэ. Бэйэтин кэмигэр республикаҕа быраҕыллыбыт учаастактары сөргүтэр туһунан сөптөөх боппуруос турбута эрээри, кэлин ол уота-күөһэ умулунна. Сир реформата ыытыллыыынан, бааһынай хаһаайыстыбаларын тэрийии кэҥээн иһэринэн, бу учаастактарга икки(ст)ээн эргиллэн күүһү-кыаҕы, үбү сапталыы киниинэр ордук буолсу. Дьон олус мустубут киин бөһүөлэктэриттэн баҕалаахтары сыыйа учаастактарга көһөрүү соруга эмиэ туруох курдук. Көһүөн, сиргэ-уокка үлэлиэн баҕалаах, арааһа, аҕыйаҕа суох буолуоҕа. Маны эрдэттэн учуоттуохха. Урут оройуоҥҥа 10 кыра учаастагы сөргүтэр программа ылыллыбыт буоллаҕына, билиҥҥи ахсаанын элбэтиэх баара. Хатылы Бабаҕатыгар, Одьулуун Баһылайын Алааһыгар, Мугудай Чыгчагыттар, Күндүлгэ, онтон да атын сирдэргэ дьону олохсутан холуһаны; мэччирэҥи нэдьүүстээхтик туһанар тоҕо сатаммат буолуой. Кыра учаастактар дьыала туһугар дьиҥнээхтик ылдьар, бу кэскиллээх боппуруоһу дириҥник өйдүүр салайааччылаах буоллахтарына эрэ хамсааһын тахсыаҕа.

Биһиги, саха дьоно, үһүн кэмнэр усталарыгар үгүс үгэстэрбитин умнан, өйбүт-санаабыт булкуллан, муммут-ҥус оҕотунуу батыһааччы, үтүктээччи буола сырыттыбыт. Онон тыа сирин олоҕор, сайдыытыгар ураты суолталаах саҥа уларыйыыларга дьоһуннаахтык сыһыаннаһан чөбөнн холбоон үлэлиэххэ хамсыахха.

С. МАКАРОВ,
Сылаҥ нэһилиэгин дьаһалтатын баһылыга.

✦ Күннээҕи темаҕа ✦

ҮРҮҤ АС УОЧАРАТА

Маннык уочарат аҕыйах сыллааҕыта табаар маҕаһыыннарыгар хам-түм курустаал иһит эҥин атыыланар буоллаҕына үүн үөһүттэн саҕаланар этэ. Дьон кэбыгиэм тымныыны аахсыбакка, дьэҥкир курустаал таас лыҥкыр тыаһыгар бигэтииттэн нухарыйа кэриэтэ уочараттаан мунньаналлара. Ымсыылаах иһиккэ тиксиэхтэрэ билиэбэтэ, ким эрэ матыахтааҕа. Иннэ тынан уһугар тиийэн «саҥалаах иһэлээх эгэлгэ эриэн уочарат» үөскээн тахсара да ханна барыай? Бу аасыыттан аҕыннахха.

Билиҥҥи оройуон киинигэр маннаха маарыннаны сыһар уочарат эмиэ баар. Ити үрүҥ ас — үүт, сүөгэй уочарата.

Оройуоннааҕы эт-үүт комбината ааспыт сааскыттан бэйэтигэр фирменнэй маҕаһыыны аһан үүт бородууксуйатын атыылыаҕыттан оройуон киинин олохтоохторо (ордук бу эргин олорооччулара) бэркэ абыранныылар. Бу дотациялаах сөбүгэр сыаналаах үрүҥ аһы амсайыан, остуолугар эбилик оҥостуон баҕалаах, дьиҥэр, элбэх. Быйыл хайа да сыллааҕар арыы, эт да дэлэйдик атыыланан, дьон-сэргэ, бука, хом санаата суох буолуохтаах.

Оттон ити үрүҥ аска уочарат сарсыарда 5 чаастан саҕаланар буолла. Кыһалҕалаахтар солбуһа-солбуһа тураллар, испииһэккэ суруйтараллар. Маҕаһыын буоллаҕына 10 чаастан аһыллар.

Биһиги эт-үүт комбинатын экономиһын Светлана Ивановна Филиппованы кытта көрсөн кэпсэтэ сырыттыбыт.

— Урукку сылларга курдук эт, арыы оройуон таһыгар таһаарыллыбакка барыта оройуон иһигэр олохтоох нэһилиэнньэҕэ атыыланна, онон ким төһөнү ылахтааҕынан бэйэтигэр наада буолар этин, арыытын ылына сатаабыт буолуохтаах, — диир Светлана Ивановна, — Манна фирменнэй маҕаһыын аһан үлэлэтиэххиттэн оройуон киинин олохтоохторо үүтү, сүөгэйи мантан кэлэн атыылаһаллар. Сорох дьон сэлиэнньэ уҥуоргу өртүттэн, ырааахтан кэлэн уочараттыыр буоланнар сүрдээҕин эрэйдэнэллэр. Ордук бу кыһыҥҥы үүт ас кырыымчыгырбыт, аҕыйаабыт кэмигэр, тымныыга. Сэлиэнньэ ортотугар үрүҥ аһы атыылыыр миэстэбит суох. Маҥнаха оройуон дьаһалтата кэлэр өртүгэр биһиэхэ көмөлөһүөн сөп этэ. Билиҥҥи оройуоннааҕы үүт заводугар Одьулууҥтан, Хатылыттан уонна Болтоҥоттон киирэр үүт Чурапчы сэлиэнньэтин наадыйар дьонун барытын хааччыйар кыаҕа суох, ылар сыыһыбыт күҥҥэ 6 центнертэн үрдээбэт. Мантан астаан оҕо тэриллэлэригэр барыларыгар, балыыһаҕа биэрэн эрэ баран атыыга таһаарабыт. Ол иһин уочарат итинник. Хаһаайыстыбаларга ынахтар төрөөн үүт эбиллиэр диэри биһиги маннык балаһыанньаттан хайдах да тахсар кыахпыт суох. Нэһилиэктэрдээҕи арыы сыахтара нэһилиэнньэҕэ үүтү, чөчөгөйү атыылыыллар. Оройуон киинигэр холоотохха, кинилэргэ кэм ордук.

Онон тулуйарбытыгар, кэтэһэргэ тиийэбит. Дьыл оройо чугаһаата, ынах да төрөөн барыа. Сотору үрүҥ аспыт сыыйа эбиллэн барарыгар эрэниэҕиҥ. Кэлэр сылга эмиэ республика үрүҥ аска, илиэҥҥэ дотация көрөргө быһаарынныыр. Ол да үчүгэй буолбат дуо биһиэхэ чыычырбас олоххо.

П. СЫРОВАТСКАЙ.

✦ Резонанс ✦

БАРЫ ӨРТҮН КӨРҮНЭН ДЬАҺАНЫАХХА

Оройуон үлэһит дьоно сүтү-кураанны, уҥнаһыттаайыны эттэриинэн-хааннарынан билэн баччаҕа тиийэн кэллилэр. Уулаахтаардаах, оҥ-тот дьылы күүппүппүт 13 сыл буолла. Ити олох иһиин охсуһуу сыллара. Оттон улуу Өлүөнэ, кыыс Амма кытылын олохтоохторо биирдэ эмэ кэлэн ааһар татым сылларга улахан ийдааны тардаллары, түрүбүөгэни охсолорун билбэт буолуох түспут суох.

Сотору(т)ааҕыта С. Смирникова «Саҥа олох» хаһыакка «Специалист наада дуо?» диэн тобөлөөх олус наадалаах ыстатыйаны таһаартарбыта. Биир специалист быһыытынан иккэ хабан ылан дьүүллэһиэхтэрэ, кэпсэтиһиэхтэрэ дии санаабытым да буолан, мэлигир курдук. Билиҥҥи ыал үксэ ынах сүөһүнү, сылгыны иитииэр буолла. Ким элбэх үүттээх, эттээх, төрөлкөй төрүөхтээх сүөһүнү иитиэн баҕарыа суоҕай! Саха сирин тыйыс, биһиги оройуоммут куйаайы усулуобуйаларын тулуйуохтуо, ыарыыга бэринимтиэтэ суох, бор-тар бэрүөдэлиниэхтэрин олус баҕарабыт. Билиҥҥи хаан уруурҕаһыыта тахсан ынах сүөһү уонна сылгы төрүөхтэрэ төһөр төлкөлөнөр кытталлаахтар. Ол иһин тыа хаһаайыстыбатын специалистара хайаан даҕаны наада буола туруохтаахтар. Оройуоҥҥа племеннэй үлэни сүрүннүүр специалиспыт суоҕуттан кэлин кэмсинэрбит чуолкай. Сыл ахсын аһылык татымыттан, үлэлииргэ сөптөөх усулуобуйа суоҕуттан ынах сүөһү, сылгы зоотехниктара идэлэриинэн үлэлээбэт буолбуттара ыраатта. Ити түмүгэр бородууксуйаны ылыыны үрдэтиигэ күттүөннээх үлэ ыытыллыбата. 1980 сыллардааҕы оҥ дьыллары таба туһанаммыт сылгы иитиититтэн үгүс барсы ылбыппыт. 100 бырыһыан төрүөҕү ылбыт бүтүн звенолар, бирдиилэрин сылгыһыттар баар буолбуттара. Өлгөм үүт маастардара иитиллэн тахсыбыттара. Ынах ахсыттан 3000—5000 кг үүтү ылбыт Н. Н. Охонеашников, В. М. Захаров, Н. Ф. Слепцов курдук ыанньыксыттар төһөлөөх иискыахтар баалларын даҕаастаабыттара.

Искусственнай сиэмэлээһин боппуруоһунан утумнаахтык дьарыктаммыт сылларбытыгар государствоҕа туттарыллар сүөһүлэрбит тыыннаах ортото ыйааһыннара оройуон үрдүнэн 350—400 кг тиийталаабыта. Итиник билиҥҥи көрдөрүүлэрбитигэр тэҥнээн көрдөххө киһи эрэ саатыан курдук, иннинэтин өссө таҥнары түһэр балаһыанньалаахпыт. Онон племеннэй үлэни хайаан даҕаны сөргүтэрбит наада. Ити үлэни атаҕар туруоруугa государственнай бюджеттан үбүлээһинин туруорсуохха уонна бириэмэни уталыппакка үлэни саҕалаабытынан барыахха.

Быйыл мантан 1000 тан тахса км Бүлүү оройуонугар бара сырыттыбыт. Кырдьык даҕаны, тусна сирдээх-уоттаах, усулуобуйалаах дойду эбит. Кэпсииллэринэн отторо ылыыр аттаах ыйыһи костубут тыыа үүнэр үһү. Сирэ-уота маардыыгы буолан от балыксаннык өрө аннар эбит. Кураайы дойдулаах дьон ымсыыра истэбит. Быйыл от үүнүмэкэ тугу эмэ булаайабытый, кэпсэтиһээбэбитий диэн баҕа санаалаах этэбит. Тыа хаһаайыстыбатын министерствота МТЗ маркалаах тракторлары биэрэн туран, Бүлүү эгэр оройуонуартан страхорой фондаҕа от ылбыта. Онон министерство биһиги оройуоммутугар эмиэ өлүүбүтүн-чаастытын анаабыт курдук этэ. Ол быһыытынан «Күүлэт» совхоз 300, «Чочу» совхоз 100, «Бороҕон» совхоз 100, «Мастаах» совхоз 700 тоннa оту биэрээхтээхтэрэ. Баайбыт сирбитин-уотпутун оҥостубат уонна кураан дьылларга милкиллэр бурүйбүтүгэр сыл ахсын атын дьон сирийин-харадын кэтэһэ, көрдөһө-аатаһа үөрэнэн хаалбыт буолбатах дуу! Хаһааҥҥа диэри итинник дьалаҕаланар быт буолла? Эрэмньиллээх собус тиийбиппит кэнниттэн дьоммут салаа да оту биэрбэккэ хомоттулар.

Сылгыга үлэлиир специалист быһыытынан «Күүлэт» совхозка сылдьыан көрдөхпүнэ, сылгылары ыраҕас далга хаайан тураннар, ынах сүөһүлүү аһаталлар, атын эбии аһылыгы биэрбэттэр эбит. Ону хаан уруурҕаһыыта тахсыбытынан, онон сылгы мөлтөөбүтүнэн быһаараллар. Ити кинилэрэ даҕаны специалистар аналлары наан үлэлээбэттэрин, племеннэй үлэ наһыҕах таһымнга турарын туоһулуур. Түмүккэр сирбитин-уоппутун оҥостунарга, бүтэйдээһиннигэ сүрүн болҕомтону уурарга, племеннэй үлэни утумнаахтык дьарыктанарга баҕабын этиэм этэ.

А. ВАРЛАМОВ,
учуонай-зоотехник.

Новгород. Санкт-Петербурга «Кыһыл Октябрь» холбоһукка киирсэр «Энергия» завод (снимокка көр) «Нева» мотоблоктары массабайдык оҥорон таһаарыыны саҕалаата. Кини таһаҕаһы таһар, холуодьастан ууну хачайдыыр, маһы таҥастыыр, электроэнергияны оҥорор уонна сад-оҕуруот учаастактарын комор-харайар кыахтаах. Бу саҥа оҥоһуугу атыылаһан туһанарғытыгар этэбит.

А. Овчинников фотота.
(ИТАР—ССТА).

Спорт. Спорт. Спорт.

„ӨБҮГЭЛЭР ООННЬУУЛАРА" ФЕСТИВАЛЬ

Ахсынньы 18—19 күннэригэр «Урожай» общество республикатааҕы сэбиэтин пленума буолан ааспыта. Онно быйыл саас олунньуттан саҥа тэриллибит общество үлэтин отчуота истиллибитэ. Ону республикатааҕы сэбиэт председателэ П. П. Готовцев оҥордо. Кини тыа сирин спортсменнарын төрүт ооннньууларын сайыннарыы, оройуоннарга тэриллибит сэбиэттэр үлэлэригэр сыаналабыт биэрдэ уонна инникитин соруктарга кэлэтин тохтоото, үлэ итиэннэ материальнай база боппуруостарын таарыйда.

Тыл этээччилэр мээстэҕэ общество кыаҕа чиҥээбэтин, үлэлиир усулуобуйа мөлтөҕүн, үп-харчы камчыгын тойоҕолоон бэлиэтээтилэр. Пленумҥа физкультура уонна спорт министрин солбуйааччы В. П. Ноговицын кыттыыны ылла итиэннэ биһиги усулуобуйаҕа спорт үлэһиттэрин иннилэригэр турар соруктарга тохтоон тыл этэ.

Ити кэнниттэн икки күн устата «Өбүгэлэр ооннньуулара» фестиваль ыытылынна. Бастакы күн мас тардыһыыта уонна түөрт көрүҥэ («Тутуу эргиир», «Кырыаластыыр», «Мүһэ быһыта», «Өһөс торбос») остуол ооннньуулара буоллулар. Мас тардыһыытыгар республика 14 бастыҥнара күөн көрүстүлэр. Күүстээх састааптаах финалга түөрт киһи тахсыта. Бииһигиттэн Григорий Барашков хотторуута суох киирдэ. Кинини сэргэ Үөһээ-Бүлүүттэн Николай Платонов, Уус-Алдантан Петр Варламов, Дьокуускайтан Федор Дегтярев киирдилэр. Тыыһалыллаах тардыһыылар кэнниттэн биир да кыайтарыыта суох Николай Платонов бастаата, иккиһи Петр Варламов, үсүһү Григорий Барашков буоллулар. Григорий атаҕын травмата тоһо дааҕыны бэрэабитиҥ иһин Иван Евсеев курдук күүстээх тардыһааччыны кыайбыта эллэҕи этэр.

Хапсаҕайга биирдэ кыайтарыы туораһынааҕа түстүүнтарга кыттаанах эллэмэнтээх буолла. Полуфиналга Юрий Андреев биһиги Кирилл Захаровыттыын көрүстэ уонна уһун эрийсии кэнниттэн баһылаан Юрий финалга таҕыста. Онно кинини утары Дьокуускайтан Андрей Яковлев тахсан уһуннук утарыласта. Ол эрээри салгыы түстүүгэ барт кэбиһэстик кыайтаран Юрий Андреев абсолютнай чемпион аатын ылла, оттон Кирилл Захаров үһүс буолла.

Атах ооннньууларыгар Мэҥэ-Хаҥаластан Борис Ильин тэҥнээҕэ суох буолбута. Остуол ооннньуулара «Хаамыска» уонна «Хабылык» бастаан ыытыллар буоланнар, быраабылалара чуолкайа суох. Дьиҥнээх, үчүгэйдик тэрийдэххэ дьон интэриэһиргиэ этэ.

Инникитин маннык фестиваллары өссө киэҥник тэрийэн ыытарга быһаарылынна. Онон үлэ коллективтарыгар, оскуолаларга өбүгэлэрбит оонньууларын сайыннарар соруктаах турар. Оскуола бас биирдиин үчүгэй спорду тэрийээччи сүрүн болҕомтотун уурара эрэйиллэр.

В. ДЬЯКОНОВ,
«Урожай» ФСО оройуоннааҕы сэбиэтин председателэ.

В. ДЬЯКОНОВ,

ОСКУОЛА ЧИЭҺИГЭР

Өлүөхүмэ оройуонун II Нөөрүктээйи оскуолатын юбилейынан сибээстээн Өлүөхүмэлэр мас тардыһыытыгар абсолютнай чемпионаттара буолан ааста. Онно үс оройуонтан 10 күүстээх спортсмен кыттыыны ылла, итиниэхтэн сэттэлэрэ Саха Республикатын спордун маастардара. Олор ортолоругар Мэҥэ Хаҥаластан Дмитрий Шарин, Петр Портнягин, Чурапчыттан Павел Саввин, Петр Колодезников, Григорий Барашков, олохтоохтортон Владимир Харбин бааллар. Бу иннинэ Владимир республикатааҕы абсолютнай чемпионатка финалга Петр Варламовы (Уус-Алдан) кыайан Бүлүүгэ Михаил Фроловтуун тыыгааһыннаах киирсии кэнниттэн абсолютнай чемпион аатын ылбыта.

Бу күрэхтэһиигэ Григорий Барашков абсолютнай чемпион аатын ылан 20 тыһ. солк. бириэмийэлэннэ, иккиһэ Павел Саввин тиксэн түҥ куртканан бириэмийэлэннэ. Оттон Петр Колодезниковы маастардар заттаахтарын Дмитрий Шарины, Петр Портнягины тоһуттаан көрсөөччүлэр бииһэрбиллэрин ылла уонна «Хорсун сананнаах тардыһааччы» анал бирииһигэр тиксиэтэ.

Күрэхтэһии кыттыылаахтара мас тардыһыытыгар республика хас даҕаны төгүллээх чемпиона Николай Софронов дьиэтэ улайбытынан харчынан дьонноҕу оҥордулар, ол иһигэр Григорий Барашков 10 тыһ. солк. биэрдэ.

Э. БУРЦЕВ.

КВАЛИФИКАЦИОННАЙ ТУРНИР

Ахсынньы 19—20 күннэригэр Одьулууҥҥа квалификационнай турнир ыытылынна. Онно Чурапчы орто оскуолатыттан уонна Чурапчытааҕы республиканскай спортивнай интернат-оскуолаттан үөрэнээччилэр тахсан кыттыстылар. Бастакы бөлөххө I разряды толорор иһин 17 дуобатчыт күөн көрүстэ. Турнир кыайыылааҕынан А. С. Тапынов тахсыта уонна бастакы разряд нуорматын толордо. Иккис миэстэни спорт маастарыгар кандидат нуорматын ситэрдэххэ төлөрбүт Сережа Новгородов ылла. Кинитттэн очкоҕо аҕыйаҕынан хаалан Рома Федоров үһүскэ таҕыста. IV—V миэстэлэри ылбыт Рома Габышев (Чурапчы орто оскуолата) уонна Алик Никифоров (Одьулуун) бастакы разряд нуорматын толордулар.

Иккис, үһүс бөлөхтөргө оскуола орто сүһүөх үөрэнээччилэрэ III разряд нуорматын толорор уонна биирдэйгиттэн бастыыр иһин ооннньоотулар. Иккис бөлөххө VI кылаас үөрэнээччитэ Гриша Седалищев (Одьулуун) бастаата. Кини уонна Степа Кривошапкин бу бөлөххө III разряд нуорматын толордулар. Үһүс бөлөххө бастакы миэстэни III кылаас үөрэнээччитэ Маша Константинова (Одьулуун) ылла. Бу бөлөххө III разряд нуорматын Владик Романов, Алена Яковлева, Эдик Кардашевскай толордулар. Оттон төрдүс бөлөххө начальнай кылаастар үөрэнээччилэрэ ооннньоотулар. Тыыһаһыннаах киирсии түмүгэр III кылаас үөрэнээччитэ Костя Фомин таҕыста.

Турнир иккис күнүгэр бастакыттан үстүү бөлөхтөртөн түүмэрдээн II спортивнай разряды толорор иһин күрэхтэһии буолла. Онно биирдэ эрэ хотторон, 10-на кыайан, 7-тэ тэҥнээн Гриша Седалищев кыайыылааҕынан таҕыста. Кини онон II разряд нуорматын толордо. Бу турнир оҕолор оонньуур кылаастарын үрдэтэллэригэр биир сүһүөх хардыынан буолла.

Н. ПОПОВ.

КЫРДЬАҔАСПЫТ ХААЛСЫБАТ

Ахсынньы 18—20 күннэригэр саахымакка кылаас бириэмэлээх ооннньууга Чурапчы сэл. биирдиилээн бастыыр иһин күрэхтэһии буолла. Онно 14 саахыматчыт кыахтарын холоон көрдүлэр. Күрэхтэһии саҕаланыаҕыттан балай да тахсыылаахтык ооннньоон Иван Никитин эрэллээхтик бастаата. Иккис бириистээх миэстэҕэ бары өтүүттэн кырдьаҕас саахыматчыппыт Д. С. Постников биллиилээ даҕаны эдэрдэргэ үтүө холобуру көрдөрөн чемпионтан очко аҕыйаҕынан эрэ хаалан таҕыста. Оттон үһүскэ И. И. Ермолаев тиксиэтэ.

Ол кэнниттэн блицтурнир ыытылынна. Дуобакка оройуон быйылгы чемпиона И. Н. Калачев түргэн ооннньууга саахыматчыттардааҕар түргэнник ооннньуурун көрдөрөн холкутук бастаата. Саамай аҕа саастаахпыт Боһуннньукоп «оҕонньор» чаҕылҕанныы эпсээгинэх хаамыылары оҥортоон эдэрдэри уга-уога түһэртээтэ уонна эмиэ иккис бириистээх миэстэҕэ тахсары ситиһиэтэ. Кыайыылаахтарга сыаналаах бириэстэр туттарылыннылар.

П. БАРАХСАНОВ,
күрэхтэһии судьуйата.

Бу дьыл ахсынньы 15 күнүттэн электрическэй уоту туһаныы иһин төлөөһүнү бэлэмтиир кинигэҕэ төлөбүрдээх бэриллэр буолла. Сыаната — 45 солк. Кинигэни электронадзор хонтуоратыгар сарсыарда 9 чаастан 10 чааска диэри бэриллэр. Электроэнергияны туһаныы иһин төлөбүр ый 25 күнүн ааспакка киллэриллиэхтээх. Хойутатыы түбэлтэтигэр ураты дириэктэ сэрэтиитэ суох быһыллар.

Электронадзор администрацията.

Таптыыр ийэбит, эбэбит, хос эбэбит
КОРКИНА Елена Ивановна
ыалдьан өлбүтүн, дириҥник курутуйан туран, бары билэр дьонугар, үөлээннээхтэригэр иһитиннэрэбит.

Оҕолоро, сиэннэрэ, хос сиэннэрэ, кийииттэрэ, күтүөттэрэ.

Коркина Елена Ивановна өлбүтүнэн дириҥ кутурҕаннарын тиэрдэллэр:
— кыыһыгар Татьяна Петровна Коркинаҕа тыа хаһаайыстыбатын оройуоннааҕы управлениета;
— уолугар Николай Петрович Коркиҥҥа «Коммунэнерго» коллектива;
— аймахтара Макаровтар.

Таптыыр кэргэнин, аҕабыт, эһэбит, бырааппыт, убайбыт үлэ ветерана, коһоруу кыттыылааҕа
ЧИЧИГИНАРОВ Константин Яковлевич
уһун ыарахан ыарыыттан өлбүтүн, дириҥник курутуйан туран, бары билэр дьоммутугар иһитиннэрэбит.

Кэргэнэ, оҕолоро, сиэннэрэ, убайа, бырааттара, кийиитэ, саҥаһа.

Чичигинаров Константин Яковлевич өлбүтүнэн дириҥ кутурҕаннарын тиэрдэллэр:
— оройуоннааҕы тыа хаһаайыстыбатын управлениета, профсоюз райкома;
— оройуоннааҕы ветераннар сэбиэттэрэ уонна инбэлиэттэр обществолара;
— убайыгар Илья Яковлевич, кэргэнигэр Мария Ивановна Чичигинаровтарга С. Н. Чичигинаров уонна кини дьиэ кэргэнэ;
— Хатылы сельскэй Сэбиэтэ, ньиилиэк дьаһалтата, коллективнай предприятие коллектива;
— уруккү «Сельхозхимия» кыдаабыгын инженерэ өлбүтүнэн мекотриад коллектива.

Таптыыр аҕабыт, эһэбит, биир дойдулааахпыт Аҕа дойду сэриитин бастакы уонна иккис степеннэрдээх орденнарын кавалера, туйгун артиллерист, хорсун сэрииһит
МАРКОВ Илья Иванович
уһун ыарахан ыарыыттан өлбүтүн, дириҥник курутуйан туран, аймахтарыгар, билэр дьонноругар иһитиннэрэбит.

Оҕолоро, сиэннэрэ, Дириҥтэн уонна Чурапчыттан бырааттара, аймахтара Марковтар.

ХАРИТОНОВ Анатолий Васильевич
өлбүтүнэн дириҥ кутурҕаннарын тиэрдэллэр:
— эдьиийигэр, үөрэнээччилэр оройуоннааҕы дьиэлэрин директорыгар Харитонова Клавдия Васильевнаҕа норуот үөрэҕириитин управлениета, профсоюз райкома;
— Сылан баабынай хаһаайыстыбатын ассоциацията.

Күндү кэргэним, аҕам, эһэм, убайбыт, аймахпыт педагогическай үлэ ветерана
МАКАРОВ Иннокентий Кузьмич
эмискэ ыалдьан өлбүтүн, дириҥник курутуйан туран, бары доҕотторугар, бииргэ үлэлээбит табаарыстарыгар биллэрэбит.

Кэргэнэ, оҕото, ийэтэ, балта, бырааты, чугас аймахтара.

Макаров Иннокентий Кузьмич өлбүтүнэн дириҥ кутурҕаннарын тиэрдэллэр:
— норуот үөрэҕириитин оройуоннааҕы управлениета, профсоюз райкома, сэрии уонна үлэ ветераннарын оройуоннааҕы сэбиэтэ;
— Сылан сельскэй Сэбиэтэ, ньиилиэк дьаһалтата.

МИШКИН ПЕТЯ
өлбүтүнэн ийэтигэр Татьяна Петровна, аҕатыгар Петр Николаевич Мишкиннэргэ дириҥ кутурҕаннарын тиэрдэллэр:
— аймахтара Мишкиннэр, Ксенофонтовтар, Городецкайдар, Пермяковтар, Баишевтар, Матвеевтар, Аммосовтар.

Эҕэрдэлиибит!

Оскуолаҕа үөрэнэр сылларбытыттан саҕалаан күн бүгүҥҥэр диэри агардас үтүө санаанан салайтаран табаарыстаһан, доҕордоһон үөскээбит, ардыгар олоххо көрсүллэр быһаҕыттары бииргэ хардарыта өйөһөн, көмөлөсүһэн туоратыспыт доҕотторбутун Анастасия Ивановна Монастыревалы, Елизавета Мироновна Дьячковскайы, Валентина Никифоровна Шестаковалы, Матрена Филипповна Отчуоналы, Клавдия, Алексей Лобановтары, Мария, Виталий Неустроевтары, Анастасия, Николай Дьячковтары, Софья, Иван Кычкиновтары, Дария, Николай Дьячковскайдары, Александра Парфеновалы, Татьяна, Анатолий Афанасьевтары үүнэр саҥа — 1993 сылынан истиҥник эҕэрдэлиибит. Кинилэргэ чэгиэн доруобуйаны, олохторугар дьолу-соргуну, үлэлэригэр ситиһиилэри, оҕолорун уонна сиэннэрин үөрүүлэрин тэҥҥэ үллэстэллэригэр баҕарабыт.

Екатерина, Николай Монастыревтар.

x x x

Күндү кэргэммин, аҕабытын, эһэбитин ...ИОПАНКИН Семен Константиновиһы 60 ...ы туолбутунан уонна үүнэр Саҥа дьылынан истиҥник эҕэрдэлиибит. Эйиэхэ чэгиэн ...буйаны, биһиги түспүтүгэр саныыгар ...үбэх сыл хаарын түһэрэн кырдьыыга. ...а бэриммэккэ сылдьаргар баҕарабыт.

Кэргэниҥ, оҕолоруҥ, сиэннэриҥ.

Редактор П. И. ПОПОВ.

...дрес: 678700, с. Чурапча, ул. Карла ...

Учредители (соучредители) газеты «Саҥа олох» — Министерство печати и массовой информации Республики Саха (Якутия), Редакция, Местная администрация района, Районный Совет народных депутатов.

Газета издается на якутском языке, выходит по вторникам, четвергам и субботам.

Индекс газеты 54967. Объем — 1 усл. печ. лист. Тираж — 3384